

2020

Київський університет імені Бориса Грінченка

КИЇВСЬКІ ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ

ГО «МАЙСТЕРНЯ АКАДЕМІЧНОГО РЕЛІГІЄЗНАВСТВА»

«КИЇВСЬКІ ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ-2020»

*Матеріали Всеукраїнської наукової конференції
з міжнародною участю
19 травня 2020 року*

Тези доповідей

м. Київ
2020

*Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Історико-філософського факультету
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 9 від 16.04.2020)*

Редакційна колегія:

Александрова О.С. – доктор філософських наук, професор

Додонов Р.О. – доктор філософських наук, професор

Горбань О.В. – доктор філософських наук, професор

Додонова В.І. – доктор філософських наук, професор

Ломачинська І.М. – доктор філософських наук, професор

Филипович Л.О. – доктор філософських наук, професор

Шепетяк О.М. – доктор філософських наук, доцент

Ф 56 Київські філософські студії-2020 : Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Київ, 19 травня 2020 р.) : тези доповідей / за заг. ред. проф. Р.О. Додонова. – Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. – 573 с.

Збірник містить тези доповідей і виступів учасників Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю «Київські філософські студії», яка відбулася в Київському університеті імені Бориса Грінченка 19 травня 2020 року. У поданих матеріалах висвітлено широке коло актуальних проблем сучасної гуманітаристики, зокрема таких її галузей як: історія філософії, соціальна і політична філософія, філософія культури, етика, естетика, релігієзнавство, філософія освіти, політологія тощо. Збірник адресовано науковцям, викладачам вищої школи, аспірантам, докторантам, студентам, усім, хто цікавиться розвитком філософської думки. Матеріали подані в авторській редакції англійською та українською мовами. Відповіальність за грамотність, науковий і літературний зміст, достовірність фактів і посилань несуть автори тез.

Зміст
СЕКЦІЯ 1.
Метафізика міста. Києвознавство

<i>Ксенія Гуржі.</i> МІСТО ЯК МІФОЛОГІЧНИЙ КОНСТРУКТОР	15
<i>Інна Гурова.</i> МІСТО ЯК ТЕКСТ КУЛЬТУРИ: КИЇВСЬКІ ВІМПРИ	20
<i>Роман Додонов.</i> УСИПАЛЬНИЦЯ КИЇВСЬКИХ КНЯЗІВ У ДЕСЯТИНІЙ ЦЕРКВІ ТА ПИТАННЯ ПРО ДАТУВАННЯ ХРЕЩЕННЯ РУСІ	24
<i>Олег Дрегало.</i> ТУРСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КИЄВА В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	28
<i>Станіслав Іващенко.</i> ОБРАЗ СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ: НА ПЕРЕТИНІ ЯЗИЧНИЦТВА І ХРИСТИЯНСТВА	32
<i>Наталія Ковальчук, Martin Hetenyi</i> (Словакія). КИЇВ В БІБЛІЙНОМУ ВІМПІРІ	35
<i>Марина Колінько.</i> ЛЮДИНОВІМІРНА ТОПОЛОГІЯ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ	37
<i>Марія Малецька.</i> PECULIARITIES OF TOPOS OF THE CITY IN VIDEOGAMES	40
<i>Наталія Мозгова.</i> З ФІЛОСОФСЬКОГО ЖИТТЯ КИЄВА XIX СТОЛІТТЯ	45
<i>Леонід Панасюк, Яна Омельченко.</i> НОВІТНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ СУЧASНОГО МІСТА	48
<i>Дмитро Скопіч.</i> СУЧАСНІ ДИСКУСІЇ ПРО ЗАСНУВАННЯ СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ	52

СЕКЦІЯ 2.
Історико-філософська класика: рецепції та інтерпретації

<i>Ірина Березінець.</i> ПРИНЦИПИ КОНФУЦІАНСТВА У СУЧАСНОМУ КИТАЇ	55
<i>Ніна Бородійчук.</i> ВПЛИВ ІДЕЙ КАРЛА МАРКСА НА ПОГЛЯДИ ЕРІХА ФРОММА	56
<i>Віталій Брижнік.</i> ДІЯЛЕКТИКА ІСТОРИЧНОГО ЧАСУ ТА ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ ЛЮДИНИ У ЗБІРЦІ РОБІТ ГАНСА УЛЬРИХА ГУМБРЕХТА «РОЗЛАДНАНИЙ ЧАС»	60

Віталій Брижнік
кандидат філософських наук,
докторант відділу інтернаціоналізації освіти
Інституту вищої освіти НАПН України

**ДІЯЛЕКТИКА ІСТОРИЧНОГО ЧАСУ
ТА ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ ЛЮДИНИ У ЗБІРЦІ РОБІТ
ГАНСА УЛЬРИХА ГУМБРЕХТА «РОЗЛАДНАНИЙ ЧАС»**

Публікація перекладу збірки творів сучасного німецько-американського філософа Ганса Ульриха Гумбрехта може стати важливою подією сучасного інтелектуального дискурсу в Україні, який є культурним елементом буття українського суспільства. Ця збірка, опублікована харківським видавництвом «IST Publishing» у серії «small run books», складаючися, на жаль, лише з трьох статей, колонки і промови Г.У. Гумбрехта, здатна викликати жвавий інтерес не тільки серед людей, котрі мають філософську освіту, але також у будь-якої освіченої людини, небайдужої щодо результатів праці вітчизняних інтелектуалів та перекладачів. Маючи під рукою лише декілька перекладених українською мовою робіт Г.У. Гумбрехта (2012 р. київське видавництво «Дух і Літера» опубліковало його книжку «Похвала спортивній красі»), цю збірку, тим не менш, можна вбачати одним з етапів ознайомлення українського (україномовного) читача з Гумбрехтовими творами. Без сумніву сучасні українські перекладачи не залишаться байдужими, сторонніми щодо інших творів цього німецько-американського мислителя. Відтак, українському читачеві варто терпляче чекати на наступні переклади філософських робіт Ганса Ульриха Гумбрехта.

Ознайомлення з уже опублікованими творами надає чітке бачення філософського ставлення Гумбрехта до соціокультурних реалій сучасної Західної Європи та Сполучених Штатів. Філософ у цій збірці запропонував до уваги читачів своє розуміння зв'язку трьох часових модусів (минулого, теперішнього та майбутнього), застосувавши, як допоміжні орієнтири, такі виміри соціокультурного буття західної цивілізації: теоретичні здобутки гуманітарних наук, досвід естетичного ставлення людини до мистецьких творів, причетність до спортивних дійств їхнього спостерігача, сучасна політична діяльність. Приміром, у невеликій роботі «Лихо суне» Гумбрехт виконав критичну, доволі стриману рефлексію моментів передвиборчої пропаганди та партійних програм політиків, яким сучасна система демократичного врядування надала в руки важелі політичного керування суспільством. Безсумнівно, останнє є особистою відповіддю філософа на результати останніх президентських виборів у Сполучених Штатах, а також і на сучасну політичну ситуацію в Західній Європі.

У названому творі Гумбрехт ставить на карб представникам сучасних

західних політичних еліт те, що їхні агітаційні звернення до виборців цілком позбавлені розуміння зв'язку трьох модусів, вимірів історичної часовості: минулого, теперішнього та майбутнього. На Гумбрехтову думку, сформульовані тими елітами, ідеологічно зумовлені візії соціокультурного розвитку не враховують саму суть інтенсивності сучасних культурних перетворень – змін сучасного інформаційного суспільства. Тримаючися переконань щодо власної провідної ролі в суспільстві, теперішні політики, за Гумбрехтом, не здатні зрозуміти сьогоднішній найтісніший буттєвий зв'язок названих часових вимірів, коли майбутнє, в його очевидності небезпек, загроз для життя на нашій планеті, найвиразніше декларує себе через можливість сучасних людей самостійно обирати майбутнє «на основі минулих досвідів». Таким чином, людський зв'язок із минулим більшою мірою отримує естетичний характер, що, на думку філософа, є явною ознакою приходу постполітичної доби. У такому часовому просторі, у просторі зміненого теперішнього, яке не залишає остаточно позаду минуле, люди мають можливість безпосередньо долучитися його «великих творів». Також вони позбуваються усвідомлення своєї історичної віддаленості од них [2].

У статті «Етичні межі зачарування? Чому спортивні події захоплюють їхніх глядачів» Гумбрехт, відповідно до власної рефлексії щодо сути онтичної єдності спостерігача спортивних дійств та спортсменів, власне, їхніх активних учасників, що було експлікована в попередньому творі «Похвала спортивній красі», ідейно доповнив сенсивий зміст понять причетності та присутності. Філософ визначає просте задоволення людини-спостерігача, присутньої на спортивних дійствах, її щиру втіху від тих переглядів, найактуальнішим різновидом особистого естетичного досвіду. На Гумбрехтове переконання, наразі спорт є найпопулярнішим елементом сучасної культури, і в такій формі він напевно зумовлює стійку соціокультурну єдність його спостерігачів, власне, уболівальників, а також найбезпосередніший зв'язок останніх з активними учасниками цього захопливого дійства. У такому «атлетично-естетичному вимірі», за Гумбрехтом, реалізується просторовий стосунок спостерігача з атлетами, яких він спостерігає, що має вигляд утворення тілесної близькості такого суб'єкта з об'єктами свого захоплення й широго інтересу.

Втіленням широго захоплення спостерігача філософ називає «нову епіфанію» – нове нерелігійне, естетичне об'явлення, коли названий суб'єкт в естетичний спосіб стає причетним до явища «матеріялізації невідомого руху у грі». Ідейно спираючись на таку складову естетики Імануеля Канта, як розгляд сути «прекрасного» та «піднесенного», Гумбрехт виокремив естетичну значущість модусу прекрасного, що, на його переконання, у тривалій перспективі переважає над «піднесеним». Назвавши спорт складовою повсякденного суспільного буття та «менш автономним культурним явищем», себто, відкритим повною мірою для всіх людей як представників різних

Секція 2. Історико-філософська класика: рецепції та інтерпретації

суспільних верств, «тілесно» присутніх на спортивних змаганнях, Гумбрехт виражає сподівання, що активне заняття етикою спорту змогло б підсилити людське «зачарування спортом». Таким чином, люди надалі – у найближчому майбутньому – матимуть доступ до розуміння власного тіла, своєї тілесності, переживаючи разом у спорті «п'янку, діонісійну та екзистенційно виповнювальну дію», себто, як можна зрозуміти, дію особистої причетності до активності і плинності зовнішнього буття [1].

Невелика робота Г.У. Гумбрехта «Гармонія та «роздріб» під світлом Каспара Давида Фридриха» присвячена творчості названого німецького художника-романтика. Відповідно до історії західноєвропейської культури, К.Д. Фридрих активізував свою мистецьку діяльність у першій половині XIX ст., власне в ту добу, яку філософ визначив «історичним часом» виникнення «історичної картини світу» (зав. XVIII ст. – поч. XIX ст.). Гумбрехт стверджує, що той історичний час поклав «початок гуманітарних наук», також тоді відбулося те, що філософ назває формуванням «моделі спостереження себе в акті спостереження». Саме так можна зрозуміти мистецьку суть творів, пейзажів романтика К.Д. Фридриха. Розглянувши сюжети тих робіт, філософ визначає їхній ідейний стрижень – буттєву єдність зображених митцем краєвидів і людини, як їхнього спостерігача. Такого суб’єкта, «спостерігача другого порядку» (Н. Луман), який через свій естетичний зв’язок із природним світом «спостерігає самого себе в акті спостереження світу».

Гумбрехт назває головною ознакою такого ставлення до зовнішнього світу настрій спостерігача, а характерною особливістю останнього постулюює естетичну «піднесеність» (І. Кант), що відбувається в акті особистого спостереження. Філософ уявяє до уваге те, що К.Д. Фридрих своєю творчістю, застосувавши «діапазон різноманітних почуттів» спостерігача, людини, яка присутня в акті спостереження, значно випередив розвиток естетичних «ідей понять», а отже і свою добу. Як важливе виокремлено те, що німецький художник-романтик переніс настрої своїх сучасників у наше сьогодення, упливаючи своїм мистецтвом на сучасних людей «прямо й безпосередньо», що не вимагає застосування «герменевтичного виміру», власне, герменевтичного тлумачення [3].

В іншій своїй роботі, у доповіді «Поняття часу в гуманітарних науках сьогодні», яка була виголошена 28 червня 2018 р. на засіданні Австрійської академії наук, Гумбрехт розглядає «часовість» із теоретичних позицій європейської гуманістики. Запозичивши в російського філософа Й культуоролога М. Бахніна поняття хронотопу (єдність часовості і просторовості), Гумбрехт його застосуває, аби надати пояснення соціокультурним змінам, що відбуваються тут і зараз у просторі буття західної цивілізації. На переконання філософа, хронотоп «історичного часу», або «історичної картини світу», інституційно поставши в інтелектуальному контексті Західної Європи у період між 1780 та 1830 рр., й ототожнений із

самою «часовістю», уже наприкінці XIX ст., через процес праці західно-європейських гуманітарних наук, утрачає своє значення «надісторичного поняття часу», як «часу самого по собі». Натомість, як уважає філософ, із другої половини ХХ ст. виникає другий, наступний хронотоп – «широке теперішнє», а разом із ним й інше поняття часу. Було зазначено, що новий хронотоп не скасував теоретичне значення часу, властивого попередньому хронотопу, однак його застосування постає важливішим, з огляду на проблему глобалізації, проблему сучасного, надмірно активного впливу західної культури на інші культури.

Гумбрехт узяв також до уваги культурний феномен «прози світу» (Г. Гегель), властивістю котрого є присутній у творчості інтелектуалів і митців пізнього Просвітництва матеріалістичний, лінійний за своєю суттю «перспективізм», і назває його складовою тодішнього хронотопу «історичної картини світу». На переконання філософа, кризові явища в сучасній культурі виникають через побічну присутність у ній названих двох хронотопів, які не можуть гармонійно взаємодіяти між собою. Надмірна активність сучасного життя, «широго теперішнього», не має одного, лінійного вектору свого руху. Крапливе «теперішнє» перетворюється «на всесвіт випадковостей, на нескінченне розмаїття перспектив і можливостей», і цей поквал не породжує соціокультурної динаміки. Застосувавши поняття антропоцену, аби пояснити явно негативний уплів сучасної людини на нашу планету, Гумбрехт пропонує до уваги своїх слухачів (і читачів) нову інтелектуальну перспективу, новий вектор гуманітарних досліджень, відповідно до яких проблема дегармонізації взаємин двох хронотопів мусить бути вирішена. В іншому випадку, як застерігає філософ, сучасна соціокультурна криза матиме для людини і планети незворотній характер [4].

Твір «Естетичний досвід у повсякденних світах: повернення нездійсеного утопічного мотиву» ідейно цілком відповідає міркуванням Гумбрехта, викладених в інших його роботах. Німецько-американський філософ у цьому творі, теоретично спираючися на третю Кантову Критику, на «Критику силу судженъ», есей М. Гайдегера «Витік мистецького твору» і книжку М. Зеля «Естетика явища», розглянув три модуси естетичного досвіду людини, охарактеризувавши їх онтологічними орієнтирами, які уможливлюють розуміння естетичного зв'язку людини з усім різноманіттям і часовою плинністю світу. Філософ назває ті модуси: мить раптового нерозуміння людини, як суб'єка, випадкового об'єкта своєї уваги; осмислене застосування суб'єктом свого естетичного досвіду для розуміння наявних речей повсякденності; естетичний досвід окремої людини щодо будь-яких можливих подій (приміром, під час спортивного матчу) як «рамці», які вже є, склалися наперед. Відповідно до переконань Гумбрехта, розуміння цих модусів сприятиме теоретичним завданням, що спрямовані на долання теперішніх соціокультурних криз. Тих криз суспільного буття, які виникають через вади естетичного досвіду сучасних людей [5].

Секція 2. Історико-філософська класика: рецепції та інтерпретації

Ідейну суть збірки творів німецько-американського філософа Г.У. Гумбрехта «Розладнаний час» слід убачати проявом особистої небайдужості західноєвропейського інтелектуала щодо соціокультурних реалій суспільства, в якому і для кого він сумлінно працює. Безсумнівно, буття західних суспільств сьогодні визначено присутністю й чинністю відповідної сукупності сучасних соціальних інститутів, чинників позитивної стабілізації його буття, що були створені працею попередніх поколінь небайдужих особистостей. Однак, перебуваючи у плині своїх соціокультурних перетворень, як історичних змін, будь-яке суспільство, зокрема й західне, зустрічається з явищами кризового характеру, а це означає, що праця інтелектуала та його естетичний досвід будуть завжди потрібні задля їхнього теоретичного подолання. Саме так можна зрозуміти філософські роботи Г.У. Гумбрехта – як особисту відповідь глибоко освіченої, чулої людини, яка в такий спосіб, своїми текстами, реагує на історичні виклики, що виникають перед суспільством. По завершенні розгляду творів Г.У. Гумбрехта слід виразити щиру вдячність усім тим українцям, які залучилися до видання українською мовою збірки його філософських робіт. Окрім повагу заслуговує фахова компетентність українського перекладача Івана Іващенка, який сумлінно, бездоганно виконав свою працю.

Література

1. Гумбрех Ганс Ульріх. Етичні межі зачарування? Чому спортивні події захоплюють їхніх глядачів. *Розладнаний час* [пер. І. Іващенка]. Харків: «IST Publishing», 2019: 17-36.
2. Гумбрех Ганс Ульріх. Лихо суне. *Розладнаний час* [пер. І. Іващенка]. Харків: «IST Publishing», 2019: 39-43.
3. Гумбрех Ганс Ульріх. Гармонія та «розлам» під світлом Каспара Давида Фридриха. *Розладнаний час* [пер. І. Іващенка]. Харків: «IST Publishing», 2019: 45-55.
4. Гумбрех Ганс Ульріх. Поняття часу в гуманітарних науках сьогодні. *Розладнаний час* [пер. І. Іващенка]. Харків: «IST Publishing», 2019: 57-71.
5. Гумбрех Ганс Ульріх. Естетичний досвід у повсякденних світах: повернення нездійсненого утопічного мотиву. *Розладнаний час* [пер. І. Іващенка]. Харків: «IST Publishing», 2019: 73-97.